

GEESTELIJK LEIDSMAN DE JONG OORDEELT OVER GOED EN FOUT TIJDENS DE OORLOG Amsterdam, 6 januari 1947. Foto HH/Spaarnestad Photo

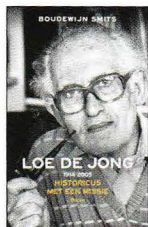

BOEK VAN DE MAAND

Het land was zijn schoolmeester zat

Het tanende gezag van Loe de Jong

LOE DE JONG PUBLICEERDE het eerste deel van *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* in het jaar dat het vaderland met de Maagdenhuisbezetting de zoveelste klap kreeg van een generatie die de pantoffeldragers, brave *nine-to-five*-werkers en alwetende professoren, beu was. *Voorspel* verscheen in 1969 en staat net als alle volgende delen van zijn epos in het teken van

Loe de Jong. Historicus met een missie
Boudewijn Smits
992 p. Boom,
€ 39,90

zijn liefdesverklaring aan het goede, oude Nederland, dat zich van de brutale Duitse overval diende te herstellen en dat het geluk had in professor doctor De Jong zijn geschiedschrijver en geestelijk leidsman te hebben gevonden. De Jong had zijn generatie samen met koningin Wilhelmina de oorlog door geholpen via Radio Oranje als 'soldaat van de ether'. Daarna besprak hij het kwaad in de tv-serie *De Bezetting* en schonk hij de natie

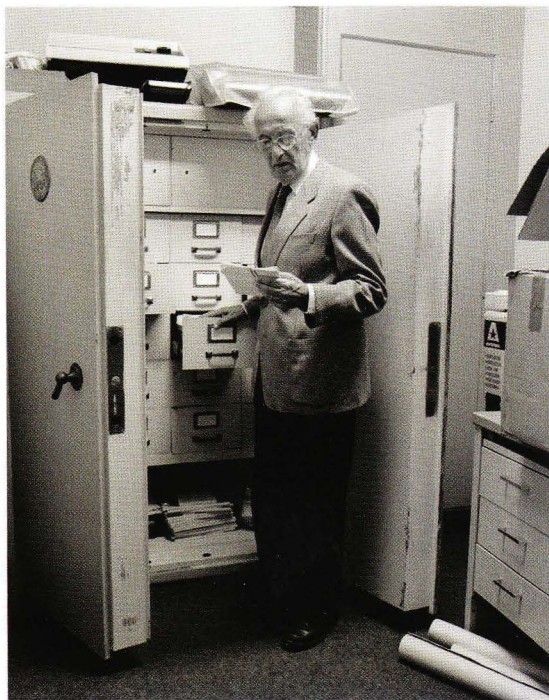
twaalf imposante delen over de jaren 1940-1945 – socioloog Abraham de Swaan noemde het plankje De Jong dat in menige huiskamer te vinden was 'het huissaltaartje voor het oorlogsverleden'. Vervolgens oordeelde De Jong over goed en fout op de nationale televisie, en redde hij de monarchie door te bewijzen dat prins Claus – wiens Wehrmacht-oorlogsverleden een kwestie was – bleek te deugen.

De natie had dus veel om zijn geschiedschrijver dankbaar voor te zijn. De Jong had een soort nationale opwekkingsgeschiedenis geschreven: het land ging zwak voorbereid, in grenzeloze naïviteit de oorlog in en kwam er gelouterd uit, daar kwam zijn boodschap op neer. Toch nam de dankbaarheid eind jaren zestig af. Tekenend was de kritiek van *Vrij Nederland*-journalist Jan Rogier dat De Jong met de mond vol Oranje-meel schreef.

Nog veelzeggender waren de reacties op de kwestie-Aantjes in 1978. De AR-politicus had zich om opportunistische redenen aan het eind van de oorlog aangemeld bij de Germaanse ss. Dat kwam hem op snelrecht van Loe de Jong voor de nationale televisie te staan.

Terwijl een meerderheid van het Nederlandse volk, dat kennelijk op dat moment de oorlog moreel iets ingewikkelder vond dan zijn geschiedschrijver, een evenwichtig salomonsoordeel had gewild. Het was alsof het land geen geleerde met pijp meer kon verdragen, en al zeker niet als straffende schoolmeester op de buis.

Werk en leven van Loe de Jong laten zich lezen als een drama. De

Joodse jongen, die vader, moeder, zus en tweelingbroer verloor, dwong zichzelf als historicus in het nationale kader, uit plichtsbesef en emancipatiedrang. Zijn persoonlijke geschiedenis valt volledig samen met de grootste ramp van de oorlog en met de veranderende kijk op de jaren 1940-1945. Mooier krijg je het niet als biografie. Boudewijn Smits, de levensbeschrijver van De Jong, heeft zich daarvan op zijn manier rekenschap gegeven. Hij heeft een kolossale biografie van 992 pagina's geschreven, waarin alles staat – Loe de Jong-waardig zagezegd. Het drama is erin beschreven in talloze bedrijven en over talloze schijven.

We lezen over De Jongs getto-achtergrond – hij groeide op in de Diamantbuurt als zoon van een melkboer die als sociaal-democraat en eigenaar van 'de Nieuwe Sierkan' wilde dat zijn kinderen vooruitkwamen –, over SDAP-tante Alida, over tweelingbroer Sally, die knapper en sociaal vaardiger was, en over Loe, die

beter probeerde te zijn, thuis en op het Vossius-gymnasium. We zien de jonge magere Loe als het ware voor ons in zijn zelfzuchtige en niets en niemand ontziende ijver. Want dat moet gezegd, al is Smits' aanpak boekhoudkundig: hij schrijft met gevoel voor tragiek. Telkens weer volgt op de rapportage een alleszeggend zinnetje. Zo schrijft hij dat Loe op school al 'de dominee' werd genoemd, omdat hij geen tegenpraak duldde.

En zo gaat dit boek voort in eindeloze, maar niet onplezierige gedetailleerdheid. Ook De Jongs psychoanalyse, waarin hij zijn gebreken leerde sublimeren, komt aan bod. Evenals zijn hoogontwikkelde zelfredzaamheid, zowel tijdens de vlucht naar Engeland als in zijn verdere bestaan. Smits beschrijft ook de tragische zwijgrelatie met zijn neven, de zonen van tweelingbroer Sally, die nooit iets wezenlijks van hem hoorden over hun omgekomen vader en zijn aandoenlijke jaren-vijftig-afhanke-lijkheid van zijn vrouw thuis.

**IJVERIG DE
JONG WIL
ALTIJD DE
BESTE ZIJN**
Amsterdam, 22
november 1996.
Foto HH/John
Schaffer

 Boudewijn Smits en tv-maker Ad van Liempt spraken met Bas Kromhout in het Amsterdamse Verzetsmuseum over Loe de Jong. *Historisch Nieuwsblad* was erbij. Lees een verslag van de bijeenkomst op historischnieuwsblad.nl/historici.

De Jongs imago lijkt in Nederland niet stuk te kunnen, tot de affaire-Aantjes. Deze luidt niet alleen het einde van de politicus in, maar blijkt ook het breekpunt in het voorheen onaantastbare gezag van de historicus.

Vanzelfsprekend is er veel aandacht voor de geschiedschrijver. Smits ruimt het misverstand uit de weg dat De Jong alleen goed en fout zag. Er is ruimte voor grijs, maar de sociaal-democraat ziet dat vooral als machteloos niet-handelen van de gewone man.

‘De oorlog is een reeks problemen,’ schreef columnist Renate Rubinstein, behorend tot een leeftijdsgroep die in problemen dacht. De Jong was van een generatie die in oplossingen dacht. De oorlog was het probleem dat hij in zijn eentje oploste. Zijn leeftijdsgenoten waren er de wederopbouwer onder de historici dankbaar voor. Latere generaties rest op z'n minst erkentelijkheid, zo leert het boek van Smits, waarin de lezer zelf het drama bij elkaar mag scharrelen.

—JOS PALM